

УДК 338.43:631.11

DOI: 10.24144/2078-1431.2021.2(27).114-127

Василь Збарський,

доктор економічних наук,
професор кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі

Руслан Буряк,

доктор економічних наук,
професор, зав. кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі

Іван Чернявський,

асистент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПЕРСПЕКТИВИ НАРОЩЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Розкрито сутність перспектив нарощення експортного потенціалу підприємств зернової галузі України, які спеціалізуються на вирощуванні кукурудзи на зерно. Виходячи з цих позицій, досить актуальним завданням є дослідження проблеми формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі з метою поліпшення конкурентних позицій України на світовому ринку зернових та розроблення національної політики щодо участі України в забезпеченні світової продовольчої безпеки. Це зумовило вибір теми статті та вказує на її актуальність.

Ключові слова: експорт, потенціал, формування, продовольча безпека, конкуренція, насінництво.

The essence of prospects for increasing the export potential of cereal crops of Ukraine, which specialize in growing maize for grain, is revealed. Following these positions, a very important task is to study the problem of forming the export potential of cereal industry in order to improve Ukraine's competitive position in the world grain market and developing a national policy on Ukraine's participation in global food security. This led to the choice of the topic of the article and indicates its relevance. It can be argued that Ukraine's production potential is significant. It is proved that stimulating the development of the export potential of the grain industry is possible on the basis of modern structural and transformational conversion in the agricultural sector in order to stabilize and increase the production of competitive products. It is substantiated that the domestic branch of selection and seed production is not experiencing the best of times: the efficiency of the state program of formation and implementation of seed policy is very low, and control in seed production due to constant reform of relevant bodies is extremely insufficient. As a result, there is illicit circulation in seeds of varieties of dubious origin, unrecognized varieties or low quality seeds. However, large international companies consider Ukraine as a center for the production of maize seeds and a country with significant export potential. Therefore, it is crucial to finalize agreements with the European Union on the recognition of Ukrainian certificates and the opening of the EU market for seeds produced in Ukraine. At the same time, growing seeds is

first of all a business where the speed of reaction to consumer requests is important. Thus, the main task is to invent a "compromise" between high quality and competitive price. It is proved that due to the introduction of high-yielding hybrids of maize and the intensification of innovative activities in the technology of growing this crop in 2011 for the first time in Ukraine received a record gross harvest of its grain - more than 22 million tons. In particular, in 2013 this index was 30.9 million tons, in 2018 it was more than 35.8 million tons. Such data confirm the real possibilities of increasing the production of this important forage crop in the country. It is noted that in industrial practice in the cultivation of this crop, farmers face a significant number of problems, both agro-technological, organizational and economic nature. The dynamics of development of maize production is characterized by significant variation in sown areas, and as a consequence, in gross yield.

Key words: *export, potential, formation, food security, competition, seed production.*

Актуальність статті. Важливою складовою зернового господарства України є виробництво зерна кукурудзи. Виробництво кукурудзи має не тільки значний вплив на розвиток та стан тваринництва, а й визначає розвиток зернової галузі в цілому. Її народногосподарське значення та, зокрема, забезпечення зернофуражного балансу не має альтернативи. Оскільки зерно цієї культури є високоенергетичною сировиною для промислового виробництва біоетанолу та інших матеріалів, тому в її виробництві також зацікавлені галузі переробної, харчової промисловості та інші.

Стан вивчення досліджуваної проблеми. Проблему формування експортного потенціалу зернових досліджували у своїх працях такі відомі вітчизняні вчені: Р. Буряк [1]; С. Галунка [4]; І. Чернявський [9]; О. Захарчук [5; 6]; Ю. Кернасюк [7] та ін. Питання розвитку експортного потенціалу також досліджували такі провідні зарубіжні вчені: М. Десай, У. Карлін, М. Котабе, М. Матанда, М. Росу, Р. Саломон, С. Солберт та інші.

Мета статті. Метою дослідження є наукове обґрунтування сутності експортного потенціалу як системи, розробка і реалізація головних напрямів забезпечення експортного потенціалу зернових на прикладі аграрних формувань України.

Результати дослідження. Останніми роками кукурудза на світовому ринку зерна займає дедалі більш стійку позицію. Природно-економічні умови України дозволяють не тільки забезпечити внутрішні потреби в зерні кукурудзи, а й значно наростити її експортний потенціал. Проте у виробничій практиці при вирощуванні цієї культури аграрії стикаються із значною кількістю проблем як агротехнологічного, так і організаційно-економічного характеру. Динаміка розвитку виробництва кукурудзи характеризується значними коливаннями посівних площ, і як наслідок, валових зборів.

Завдяки запровадженню у виробництво високопродуктивних гібридів кукурудзи та активізації інноваційної діяльності в технологіях вирощування цієї культури в 2011 р. вперше в Україні одержано рекордний валовий збір її зерна – понад 22 млн т. Зокрема, в 2013 р. цей показник

становив 30,9 млн т, у 2018 рр. – понад 35,8 млн т. Такі дані підтверджують реальні можливості нарощування обсягів виробництва цієї важливої зернофуражної культури в країні.

Аналізуючи внутрішню пропозицію на ринку кукурудзи України, для дослідження було взято 4573 господарства, які займаються виробництвом кукурудзи. Для більш детального дослідження ці господарства було поділено за площею посіву на 7 груп (табл. 1).

У першу групу з площею посіву до 250 га ввійшла найбільша кількість господарств – 2532, у другу групу, з площею посіву від 251 до 500 га, ввійшло – 1057 господарств, у третю, з площею посіву 501-750 га – 447 господарств, у четверту, з площею посіву 751-1000га – 213 господарств, в п'яту, з площею посіву 1001-2000га – 306 господарств, у шосту, з площею посіву 2001-5000га – 145 господарств, і в сьому групу з площею посіву від 5000га і більше – 53 господарства.

Таблиця 1

Баланс виробництва кукурудзи в сільськогосподарських підприємствах України, 2018 р.

	Групи господарств за площею кукурудзи, га							В середньому
	до 250	251-500	501-750	751-1000	1001-2000	2001-5000	більше 5000	
Кількість господарств у групі	2532	1057	447	213	306	145	53	4753
Середня площа на господарство, га	116	361	609	868	1362	3027	13235	566
Усього, тис. т								
Наявність на початок року	606	711	523	540	1425	521	1681	6006
Надходження, усього	1780	2455	1917	1597	3353	3851	8213	23167
у т.ч. куплено	110	78	56	265	175	128	2164	2976
Витрати, усього	1609	2078	1490	1314	3192	2994	7052	19729
у т.ч. продано	1322	1827	1293	1208	2184	2747	6749	17330
на годівлю	91	80	47	29	33	50	16	346
на насіння	21	27	13	4	12	8	21	106
передано в переробку	113	99	105	48	192	114	143	813
втрати при зберіганні	1	14	12	9	35	21	54	155
інші витрати	53	32	19	16	735	54	69	978
Наявність на кінець року	777	1088	951	822	1586	1378	2843	9444

Джерело: Розраховано авторами за даними Головного управління статистики України

Отже, тільки 53 господарства, які займаються вирощуванням кукурудзи, мають середню площу на одне господарство – 13325 га. Тобто в Україні переважають господарства з невеликою площею посіву, до того ж значна кількість, а саме 2532 господарства, мають площу посіву під цю культуру лише 116 га.

Розподіл сільськогосподарських підприємств України за площею посіву кукурудзи підтверджує той факт, що зі збільшенням площі підвищується економічна ефективність виробництва продукції, тобто концентрація позитивно впливає на ефективність виробництва.

Таблиця 2

Групування господарств України за площею кукурудзи, га

	Групи господарств за площею кукурудзи, га							В середньому
	до 250	251-500	501-750	751-1000	1001-2000	2001-5000	більше 5000	
Кількість господарств у групі	2532	1057	447	213	306	145	53	4753
Середня площа на господарство, га	116	361	609	868	1362	3027	13235	566
% до зернових	17,3	31,2	36,8	40,9	49,5	56,6	66,6	39,7
Вироблено на 1 господарство, ц	6575	22448	41600	62354	103636	255668	1137143	42353
Реалізовано на 1 господарство, ц	5083	17156	28775	43163	71003	188463	948561	32062
Урожайність, ц/га	56,8	62,2	68,3	71,8	76,1	84,5	85,9	74,9
Виробнича собівартість 1 ц зерна, грн	217	212	202	205	194	193	188	197
Витрати на 1 га, грн	12324	13202	13780	14701	14786	16271	16146	14782
у т.ч. витрати на насіння	1878	1997	2100	2198	2283	2361	2129	2146
Частка витрат на насіння у витратах, %	15,2	15,1	15,2	15,0	15,4	14,5	13,2	14,5
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	240	244	238	245	239	248	235	240
Ціна реалізації, грн. за 1 ц	329	334	339	351	353	369	353	350

Одержано прибутку від реалізації 1 ц зерна, грн	88	90	101	106	114	121	118	110
Рентабельність кукурудзи, %	36,9	37,1	42,4	43,4	47,9	48,7	50,0	45,8

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики України

Отже, в першій групі господарств з площею посіву до 250 га рівень рентабельності становить 36,9%, що на 8,9% нижче, ніж у середньому по Україні, підприємства цієї групи мають найнижчу урожайність та найвищу частку витрат на насіння. Із зростанням площі посіву кукурудзи відбувається зростання її урожайності та ефективності виробництва. Так, у господарствах, які мають понад 5000 га посіву, урожайність зросла на 51,2% і становила 85,9ц/га, відбулося зниження собівартості та підвищення ціни реалізації на 4% і 7,2% відповідно. Отже, рівень рентабельності в цій групі господарств є найвищим – 50,0%, що більше середнього показника по Україні на 4,2%. Варто відмітити, що в цій групі господарств частка витрат на насіння є найнижчою і становить 13,2%. Це, безумовно, ще раз підтверджує той факт, що збільшення посівних площ позитивно впливає на зменшення витрат на насіння [4].

Зазначимо, що в умовах інтенсивного розвитку насінневої галузі відбувається збільшення виробничих витрат на виробництво продукції. При цьому темпи зростання урожайності повинні випереджати темпи збільшення виробничих витрат на 1 га посівної площі.

Неоднозначні результати дає аналіз частки витрат на насіння у загальних виробничих витратах, проведений шляхом групування сільськогосподарських підприємств України за відповідним показником.

Аналіз господарств за часткою витрат на насіння у загальних виробничих витратах (табл. 3) свідчить, що збільшення частки витрат на насіння у загальних витратах приводить до зростання прибутку від реалізації зерна на 1ц і, як наслідок, до зростання рівня рентабельності кукурудзи. Так, найвищий прибуток на 1ц зерна мають господарства, в яких частка витрат на насіння в загальних витратах займає більше 40% – 168 грн, відповідно рівень рентабельності – 64,8%. Дослідження свідчать, що ті господарства, які мають незначну частку витрат на насіння, а саме господарства першої, третьої та четвертої груп, мають відповідно нижчий прибуток у розрахунку на 1ц та нижчий рівень рентабельності – 41,2%, 43,5% та 35,6% відповідно. Варто також зазначити, що зі збільшенням частки витрат на насіння, зменшуються витрати на 1га посіву. Так, у підприємствах першої групи з часткою витрат на насіння лише - 3,0%, витрати на 1га посіву становлять 13791грн, а у підприємствах сьомої групи з часткою витрат на насіння – 46,9% виробничі витрати на 1га посіву- лише 11216 грн.

Таблиця 3

**Групування господарств за часткою витрат на насіння кукурудзи
у загальних виробничих витратах, %**

	Групи господарств за часткою витрат на насіння у загальних виробничих витратах, %							В середньому
	до 5	5,01-10	10,01-15	15,01-20	20,01-30	30,1-40	більше 40	
Кількість господарств у групі	503	923	1110	1012	891	209	105	4753
Середня площа на господарство, га	288	538	769	667	501	254	180	566
% до зернових	28,0	39,7	44,9	41,5	37,1	28,4	21,5	39,7
Вироблено на 1 господарство, ц	17069	42206	60704	48818	36635	16644	8161	42353
Реалізовано на 1 господарство, ц	13088	34268	47326	35017	26034	11921	4946	32062
Урожайність, ц/га	59,3	78,4	78,9	73,2	73,1	65,5	45,3	74,9
Виробнича собівартість 1 ц зерна, грн	233	200	202	198	177	175	247	197
Витрати на 1 га, грн	13791	15668	15908	14506	12931	11444	11216	14782
у т.ч. витрати на насіння	416	1276	2038	2487	3040	3799	5260	2146
Частка витрат на насіння у витратах, %	3,0	8,1	12,8	17,1	23,5	33,2	46,9	14,5
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	258	221	245	255	231	214	260	240
Ціна реалізації, грн. за 1 ц	365	347	352	345	353	350	428	350
Одержано прибутку від реалізації 1 ц зерна, грн	107	126	107	91	122	136	168	110
Рентабельність кукурудзи, %	41,2	57,0	43,5	35,6	52,7	63,6	64,8	45,8

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики України

Слід також відмітити, що відбувалося також і збільшення ціни реалізації, що є цілком логічним і пов'язано з тим, що при більш інтенсивному виробництві, як правило, якість продукції (клас кукурудзи) є більш високим. Так, ціна реалізації є найвищою в господарствах 7 групи, що є свідченням того, що ці господарства, витрачаючи значні кошти на насінний матеріал, вирощують якіснішу продукцію, що і дає їм змогу продавати свою продукцію за вищою ціною. В загальному можна констатувати той факт, що серед досліджуваної сукупності господарств у середньому

по району частка витрат на насіння займає 14,5%. Також найбільше господарств району мають витрати на насіння в середньому від 10 до 20%, це господарства, які ввійшли до третьої та четвертої груп – їх кількість становить 1110 та 1012 відповідно.

Залежність урожайності кукурудзи від виробничих витрат здійснено з використанням методу регресійного аналізу, який є свого роду логічним продовженням методу статистичних групувань та його поглибленням. У процесі дослідження встановлюється факт наявності зв'язку між факторами, вимірюється ступінь щільності зв'язку та кількісно оцінюється ефект впливу фактору на результативну ознаку.

За допомогою однофакторного кореляційного-регресійного аналізу встановлено коефіцієнти взаємозв'язку між урожайністю кукурудзи (Y) та факторами (поелементними витратами на 1 га за статтями витрат):

- X_1 – насіння та посадковий матеріал
- X_2 – мінеральні добрива
- X_3 – нафтопродукти
- X_4 – оплата послуг і робіт сторонніх організацій
- X_5 – решта матеріальних витрат
- X_6 – прямі витрати на оплату праці
- X_7 – амортизація необоротних активів
- X_8 – відрахування на соціальні заходи
- X_9 – решта ін. прямих та загальновиробничих витрат

До решти матеріальних витрат належать всі витрати, за винятком витрат на оплату, мінеральні добрива, нафтопродукти, оплату послуг і робіт сторонніх організацій, а саме: вартість послуг внутрішньогосподарських допоміжних підрозділів, вартість пестицидів, засобів протруювання, гербіцидів, дефоліантів та інших хімічних і біологічних засобів, які використані для боротьби з бур'янами, шкідниками і хворобами сільськогосподарських рослин, вартість внесених власних і придбаних органічних добрив і т.д.

Кореляційна матриця розраховувалась методами статистичного аналізу, а саме „Кореляція” в середовищі Microsoft Excel. Кореляційна матриця залежності між факторами має такий вигляд:

Таблиця 4

Матриця кореляційного зв'язку між показниками урожайності кукурудзи та поелементними витратами на 1 га

	Y	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8	X_9
Y	1									
X_1	0,4831	1								
X_2	0,4565	0,3726	1							
X_3	0,2697	0,2247	0,3386	1						
X_4	0,3203	0,1340	0,1111	-0,0477	1					
X_5	0,3844	0,3059	0,2028	0,2081	0,0365	1				
X_6	0,2336	0,1450	0,1560	0,3280	-0,0508	0,1850	1			
X_7	0,2519	0,1878	0,1974	0,1837	-0,0680	0,1806	0,2204	1		

X_8	0,2125	0,1383	0,1537	0,3199	-0,0536	0,1728	0,9073	0,2063	1	
X_9	0,3399	0,1819	0,1096	0,0863	0,0566	0,1186	0,1555	0,1456	0,1646	1

Джерело: авторська розробка

Аналіз кореляційної матриці (табл. 4) свідчить, що найтіснішим є зв'язок між урожайністю кукурудзи та витратами на насіння (X_1), мінеральні добрива (X_2), та решту матеріальних витрат (X_5).

Тому для подальшого дослідження ми залишили лише ті фактори, які мають найбільший вплив. За допомогою регресійного аналізу ми визначили вплив зазначених факторів на результативну ознаку та оцінили їх значимість за відповідними критеріями. Параметри рівняння та їх оцінки розраховувались методами статистичного аналізу, а саме «Регресія» в середовищі Microsoft Excel. У розрахунках вірогідних границь використовуються значення таблиць розподілу Фішера і Ст'юдента з вірогідною ймовірністю $P = 0,95$.

Результати аналізу дають змогу зробити такі висновки. Так, за критерієм Фішера рівняння залежності урожайності кукурудзи від сукупності досліджуваних статей витрат є статистично значимими: розрахункові значення коефіцієнта Фішера $F=931,5739$ перевищують табличне значення, яке становить 2,65.

З-поміж включених у модель факторів, які безпосередньо впливають на урожайність кукурудзи, найвагоміший вплив мають витрати на насіння та мінеральні добрива.

Враховуючи, що найвагомими факторами впливу на урожайність кукурудзи є витрати на насіння, мінеральні добрива та інші матеріальні витрати, подальші дослідження полягають у визначенні окупності витрат цих статей (табл.5). За розрахованими коефіцієнтами рівняння обчислимо приріст урожайності та окупність додаткових витрат на виробництво кукурудзи для сільськогосподарських підприємств України.

Аналіз додаткових витрат при вирощуванні кукурудзи в сільськогосподарських підприємствах України (табл. 5) свідчить, що найбільшу окупність мають витрати на насіння. Так, при збільшенні витрат на 1 тис. грн урожайність зростає на 5,3 ц, що у вартісному виразі дає збільшення прибутку на 1864,4 тис. грн.

Таблиця 5

Окупність додаткових витрат при вирощуванні кукурудзи у сільськогосподарських підприємствах України, 2018р.

Статті витрат	Коефіцієнти рівняння регресії	Ціна реалізації 1 ц кукурудзи, грн	Приріст прибутку, грн	Окупність витрат, %
Насіння	5,327	350	1864,4	186,4
Мінеральні добрива	4,111	350	1438,8	143,9
Інші статті матеріальних витрат	3,549	350	1242,3	124,2

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики України

Великі міжнародні компанії розглядають Україну як осередок виробництва насіння кукурудзи та країну зі значним експортним потенціалом. Тому надважливою є фіналізація домовленостей з Євросоюзом щодо визнання українських сертифікатів та відкриття ринку ЄС для насіння, виробленого в Україні. При цьому вирощування насіння – це передусім бізнес, де важлива швидкість реакції на запити споживача. Отже, головна задача – знайти «компроміс» між гідною якістю та конкурентоспроможною ціною [7].

Дослідження свідчать, що за окремими насінневими напрямками Україна є імпортозалежною. Так, наприклад, по насінню соняшника внутрішня потреба оцінюється на рівні 25-26 тис. т, а в 2018 р. імпортовано вже 25 тис. т, що на 0,2 тис. т більше, ніж у 2017 р. По озимому ріпаку імпортні поставки насіння з Іспанії, Франції, ФРН і Португалії в 2017 р. становили 6,5 тис. т, а за неповний 2018 р. майже 6 тис. т (табл.6).

Таблиця 6

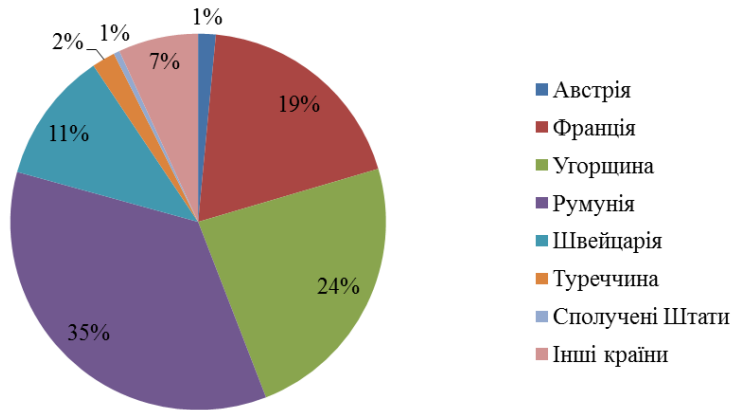
Імпорт насінневої кукурудзи

Показник	Роки								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Обсяг реалізації, тис. т	29,4	43,3	46,8	47,9	54,1	25,2	31,4	35,2	35,9
Вартість, млн. дол	108,8	166,1	203,4	254,4	312,8	107,0	114,7	131,2	141,6
Ціна, дол/т	3701,5	3837,5	4346,9	5306,7	5782,1	4249,7	3649,8	3724,9	3950,2

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики України

Аналіз імпорту насінневої кукурудзи (табл. 6) свідчить, що протягом 2010-2014 років відбулося суттєве зростання імпорту насінневої кукурудзи - на 84% - і в 2014 році сягнув 54,1 тис. т. Починаючи з 2015 року ситуація кардинально змінилася, відбулося суттєве зменшення імпорту цього виду продукції. Так, за останні три роки імпорт насінневої кукурудзи знаходився практично на одному рівні і в 2018 р. склав 35,9 тис. т, що менше на 33,7% від показника 2014 р. Зниження показника пов'язано з тим, що великі міжнародні компанії (Euralis, Maïsadour, Monsanto) відкрили в Україні насінневі заводи, які націлені в основному на випуск насіння кукурудзи.

Аналіз географічної структури імпорту свідчить, що основними країнами, з яких імпортують кукурудзу, є Румунія – 35% та Угорщина – 24%. Зазначимо, що в 2001 р. більше 50% Україна імпортувала насіння кукурудзи із Франції, в 2018р. частка цієї країни в загальному імпорті становить лише 19%, що ще раз підтверджує попередньо зроблені висновки. Найменшу питому вагу в структурі імпорту займають такі країни, як Туреччина, Австрія та США, питома вага яких становить 2%, 1% та 1% відповідно (рис.1) [1].

Рис.1. Структура імпорту насінневої кукурудзи, 2018р.

Джерело: Побудовано за даними Головного управління статистики України

Як зазначають експерти, якщо у країнах ЄС щорічно виробляється більше 200 млн тонн зернових, з яких 3,5%, або близько 6-7 млн т використовується як посівний матеріал, то в Україні, в результаті нижчого врожаю та вищих норм висіву, кількість насіння зернових, що використовується для посіву, майже двічі вища, ніж у ЄС, і становить близько 2,5-3,0 млн тонн, або 5%. Тому теоретично можна припустити, що розмір ринку насіння зернових в Україні відповідає 1/2 ринку ЄС. Потенційно Україна може щорічно експортувати більше мільйона тонн насіння лише зернових культур на сотні мільйонів доларів [5].

У структурі українського експорту насіння домінує кукурудза, яку поставляють на ринок СНД. У 2018р. обсяги поставок зерна кукурудзи на зарубіжні ринки у вартісному вимірі становили 9,4 млн дол., а частка насіння кукурудзи у вітчизняному експорті - близько 85%. У той же час на зовнішніх ринках щодо українського насіння зберігається цінова дискримінація. Зокрема вітчизняна кукурудза йде на експорт по 2113 дол. за 1 тону, тоді як імпортна закуповується по вдвічі вищій ціні - 3950 дол. Пшеницю Україна продає у 2,5 раза дешевше (450 дол. за 1 т), ніж купує, а ячмінь – у 1,8 раза дешевше (570 дол. за 1 т) [6] (табл.7).

Таблиця 7

Експорт насінневої кукурудзи

Показники	Роки								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Обсяг, тис. т	7,37	10,38	7,61	9,26	10,24	4,78	9,02	7,75	4,44
Вартість, тис. дол	12257,2	18887,1	13764,9	26717,8	27415,4	9536,7	15809,9	14422,6	9381,6
Ціна, дол/т	1662,3	1820,2	1809,9	2886,8	2678,5	1995,0	1752,7	1862,0	2113,3

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики України

Дані табл. 7 свідчать про незначний експорт насіння з України. Так, з 2015 р. показники експорту насіння кукурудзи порівняно з 2018 р. значно скоротилися – в 2,3 раза, що пов'язано із закриттям російського ринку та тих ринків, які були з ним пов'язані. В 2018 році Україна експортувала насіння кукурудзи в основному до Білорусі – 58%, Румунії – 17% та Грузії – 8% (рис.2). Вважаємо, що експортний потенціал може суттєво збільшитися після визнання Євросоюзом системи сертифікації насіння України.

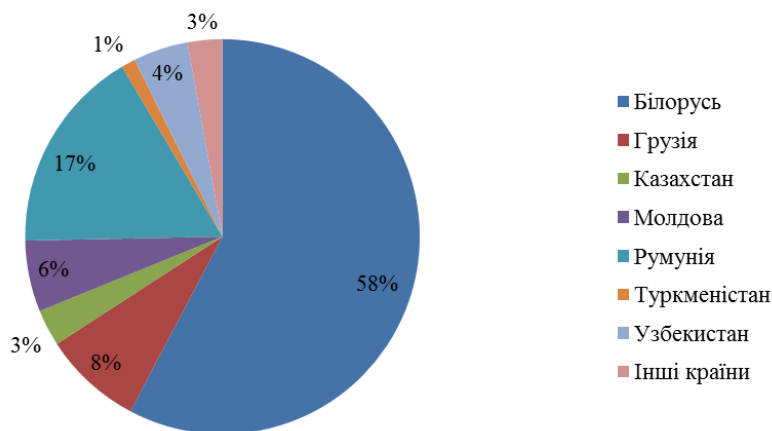

Рис.2. Структура експорту насіння кукурудзи, 2018 р.

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України

Вважаємо, що вітчизняним товаровиробникам потрібно орієнтуватися не лише на європейські ринки, а й на ринки інших країн світу, зокрема Єгипту, Індонезії, Саудівської Аравії та Китаю, та намагатися набути прав на поширення сортів у цих країнах.

Забезпеченість вітчизняних аграріїв насінням українського походження є досить високою. Україна могла б щорічно експортувати близько 1,0 млн т насіння зернових культур для сівби. За прогнозами експертів, задовільнивши внутрішню потребу в насінні і садивному матеріалі по всіх сільськогосподарських культурах, крім кукурудзи, соняшника та зернобобових, Україна має потенціал нарощування експорту цього виду продукції до 1,5 млрд дол. За кордон щорічно поставляється насіння на суму лише від 10 до 20 млн дол. [6].

Вітчизняна галузь селекції й насінництва нині переживає не найкращі часи: ефективність державної програми формування і здійснення насінневої політики дуже низька, а контроль у насінництві через постійне реформування відповідних органів вкрай недостатній. Як наслідок, має місце незаконний обіг насіння сортів сумнівного походження, сортів невизнаних або насіння низької якості. Офіційна статистика сортових насінневих та товарних посівів відсутня, через що неможливо простежити за використанням інтелектуальної власності та виплатою роялті, а відповідно й податків до державної скарбниці (остання статистична інформація по сортових посівах була у 2006 р.) [5].

Отже, подальший розвиток вітчизняної селекції та насінництва, просування українських сортів на світові ринки, створення сприятливого інвестиційного клімату для розвитку інфраструктури насінництва, яка б за якісними параметрами відповідала світовим вимогам, можливе лише при запровадженні сортової сертифікації насіння та членства України в Міжнародній організації економічного співробітництва й розвитку.

Подальший розвиток насінництва має бути пов'язаний з упровадженням інноваційних заходів на ринку насіння України, зокрема удосконаленням та оновленням системи сертифікації і стандартизації, адаптованої до світових стандартів у сфері насінництва та селекційних досягнень.

Зазначимо, що, незважаючи на суттєве збільшення виробництва кукурудзи, частка її експорту зменшилася через нижчу ціну реалізації порівняно з попередніми роками (рис. 3).

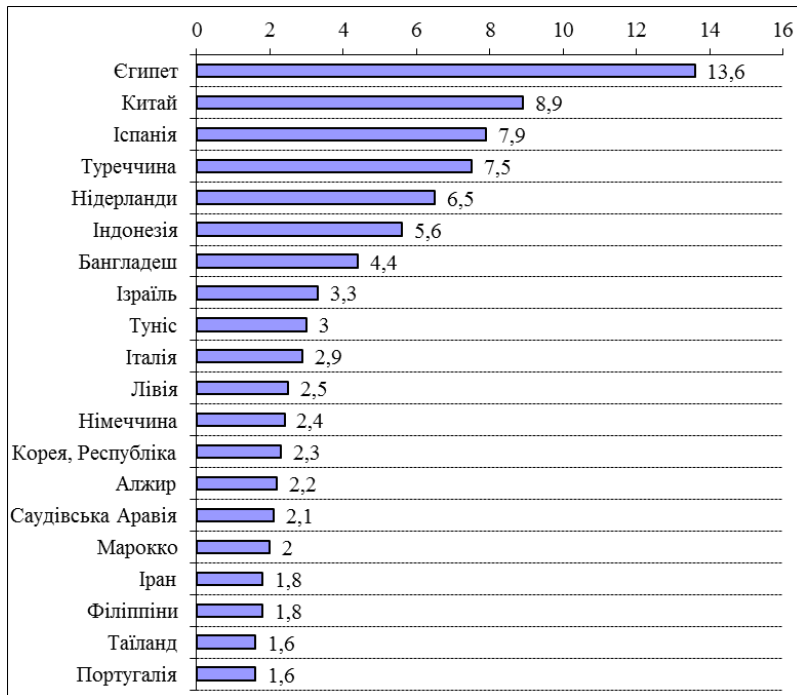

Рис. 3. Рейтинг країн за часткою експорту зернових з України, 2019 р.

Найбільше зернових культур Україна експортує до таких країн, як Єгипет, Китай, Іспанія і Туреччина – 13,6; 8,9; 7,9; та 7,5% відповідно. Найменшу питому вагу в обсязі експорту займають такі країни, як Іран, Філіппіни, Таїланд та Португалія, частка яких менше 2% (рис. 3).

Висновок. Можна стверджувати, що виробничий потенціал України є значним. Отже, стимулювання розвитку експортного потенціалу зернової галузі можливе на засадах сучасних структурно-трансформаційних перетворень в аграрному секторі з метою стабілізації та нарощування виробництва конкурентоспроможної продукції. Здійснення зовнішньоекономічної діяльності потребує дотримання насамперед національних інте-

ресів. Домогтися обмеження конкуренції з боку зарубіжних фірм та інших партнерів на внутрішньому і зовнішньому ринках можливо за умови становлення власного виробництва та відповідного державного регулювання. Важливим є формування інфраструктури ринку, інформатизація галузі, стимулювання інтеграційних процесів між суб'єктами господарювання, ефективне використання маркетингового інструментарію, розробка довгострокової стратегії розвитку галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буряк Р.І., Чернявський І.Ю. Аналіз наукових підходів до обґрунтування сутності експортного потенціалу підприємств зернової галузі // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія: Економіка. Том 22. Вип. 10(63). 2017. С. 76-80.
2. Вирощування кукурудзи в Україні, яка перспектива? Агробізнес сьогодні. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/11994-vyroshchuvannya-kukurudzy-v-ukraini-yaka-perspektyva.html>
3. Галузь насінництва в Україні має великі перспективи. URL: <https://agronews.ua/node/81528>
4. Галунка С. С. Ринок кукурудзи в Україні: сучасний стан та основні проблеми розвитку // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2013. Вип. 181(6). С. 274-281.
5. Захарчук О.В. Стан та перспективи розвитку галузі насінництва в Україні. URL: <http://infoindustria.com.ua/stan-ta-perspektivi-rozvitku-galuzi-nasinnitstva-v-ukrayini-dumka-eksperta/>
6. Захарчук О.В. Ринок насіння України у 2018 році. URL: <https://infoindustria.com.ua/rinok-nasinnya-ukrayini-u-2018-rotsi/>
7. Кернасюк Ю. Ринок кукурудзи: основні тренди. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/11796-rynok-kukurudzy-osnovni-trendy.html>
8. Найчастіше Україна експортує насіння кукурудзи. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1786312-naychastishe-ukrayina-eksportuye-nasinnya-kukurudzi>
9. Чернявський І.Ю. Маркетингові дослідження кон'юнктури ринку зернових // Маркетингова освіта в Україні: тези IV міжнар. наук. – практ. конф., 29-30 березня 2018 р. Київ.: КНЕУ, 2018. С. 59-61.

REFERENCES

1. Buriak, R.I., Cherniavs'kyj, I.Yu. (2017). Analiz naukovykh pidkhodiv do obgruntuvannya sutnosti eksportnoho potentsialu pidpryyemstv zernovoyi haluzi [Analysis of scientific approaches to substantiating the essence of the export potential of grain enterprises]. *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu imeni I.I. Mechnykova - Bulletin of Odessa I.I. Mechnykova National University..Serii: Ekonomika*, 22, 76-80 [in Ukrainian].
2. Vyroshchuvannya kukurudzy v Ukrayini, yaka perspektyva? Ahrobiznes s'ohodni [Growing corn in Ukraine, what are the prospects?]. *agro-business.com.ua*. Retrieved from <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/11994> [in Ukrainian].

3. Haluz' nasinnytstva v Ukraini maie velyki perspektyvy [The seed industry in Ukraine has great prospects]. *agronews.ua*. Retrieved from: <https://agronews.ua/node/81528>. [in Ukrainian].
4. Halunka, S. S. (2013). Rynok kukurudzy v Ukraini: suchasnyj stan ta osnovni problemy rozvytku [The corn market in Ukraine: current status and main development problems]. *Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy - Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine* 181(6), 274-281.
5. Zakharchuk, O.V. *Stan ta perspektyvy rozvytku haluzi nasinnytstva v Ukraini [Status and perspectives of seed production development in Ukraine]*. Retrieved from: <http://infoindustria.com.ua/stan-ta-perspektivi-rozvitku-galuzi-nasinnitstva-v-ukrayini-dumka-eksperta/> [in Ukrainian].
6. Zakharchuk, O.V. (2018). *Rynok nasinnia Ukrainy u 2018 rotsi [Seed market of Ukraine in 2018]*. Retrieved from: <https://infoindustria.com.ua/rinok-nasinnya-ukrayini-u-2018-rotsi/> [in Ukrainian].
7. Kernasiuk, Yu. *Rynok kukurudzy: osnovni trendy [Corn market: main trends]*. Retrieved from: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/11796-rynok-kukurudzy-osnovni-trendy.html>[in Ukrainian].
8. Najchastishe Ukraina eksportuie nasinnia kukurudzy [Ukraine most often exports corn seeds]. *unn.com.ua* Retrieved from: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1786312-naychastishe-ukrayina-eksportuye-nasinnya-kukurudzi>. [in Ukrainian].
9. Cherniavs'kyj, I.Yu. (2018). *Marketynhovi doslidzhennia kon'iunktury rynku zernovykh [Marketing research of grain market conditions]*. *Marketynhova osvita v Ukraini: Tezy IV Mizhnar. nauk. – prakt. Konf - Marketing education in Ukraine: abstracts IV international. Science. - practice. Conf.* (pp. 59-61). Kyiv.: KNEU [in Ukrainian].